

Sandorf **N**ovosti

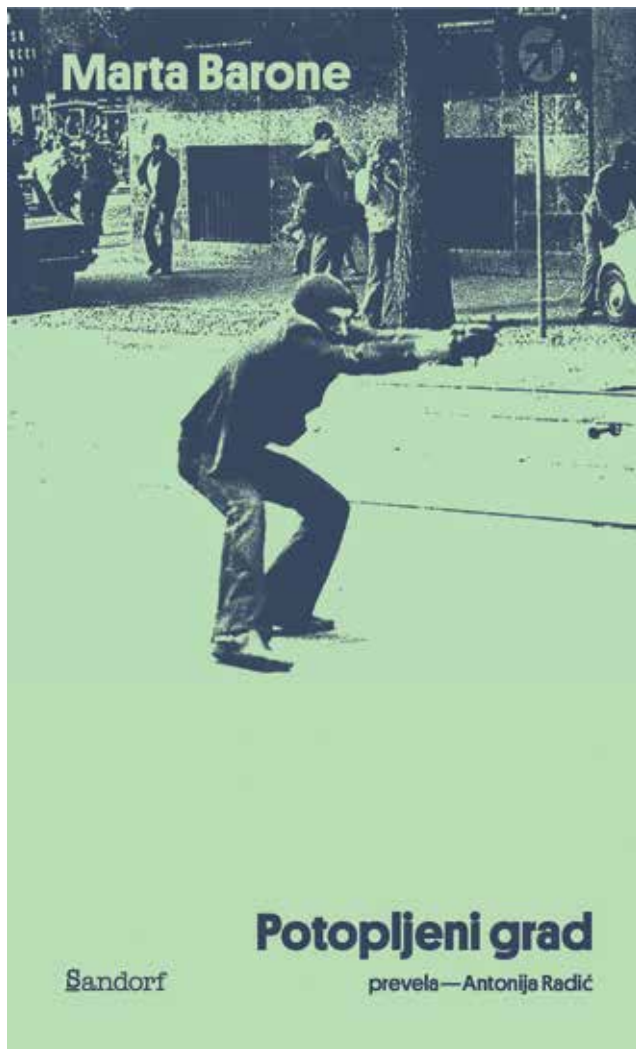
Biblioteka **A**dventure

52 broj 022

Sandorf

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Ao nte Nenadić čeve tajne

Marta Barone: *Potopljeni grad*
Prijevod s talijanskoga: Antonija Radić
Sandorf, 295 stranice, cijena: 135 kn, 2022.

“Tko spasi jedan život, spasio je cijeli svijet”

“a ako netko bude uzrok da se nečiji život spasi – kao da je svim ljudima život spasio”

Što to točno znači spasiti život i može li se uopće život spasiti? Spasiti od boli i smrti? Ne. Spasiti od zaborava? Na prvu bi rekli ne, zbog propadljive materijalne forme ljudskog pamćenja. Danas, u doba suhe činjenice koja sve čvršće steže obruč oko širine ljudskog duha skloni smo i pamćenje umetnuti negdje među moždana tkiva, a slobodniji od nas u objekte koji mrmore o svojim vlasnicima i posvjedočenim prolaznicima. No, tu opet nešto fali. Pamćenje je tajna s mnoštvom nedostajućih varijabli zbog čega i svaki pokušaj njegova definiranja polučiti jedino nezadovoljavajući učinak. Reći da je neka

scena iz prošlosti kao informacija “upisana” u hipokampus, amigdalu ili da je pamćenje stvar promjena u sinapsama tj. neuronskim vezama ne govori opet mnogo o prirodi pamćenja. Pamćenje je prizivanje, dopustite i transsupstancijalizacija, ponovno proživljavanje i spas. Raspletenu poput paukove mreže u čovjekovom *umweltu*, čije su čvorišne točke i mjesta, i ljudi, i odnosi, svi u istoj ravni s mnogostrukim hijerarhijama.

Mudrost iz Talmuda mogla bi se preinačiti u: “Tko složi jednog čovjeka, složio je cijeli svijet”, a ajet iz Kurana u: “a ako netko bude uzrok da se nečiji život složi – kao da je svim ljudima život složio”, i time im se ne bi mnogo izmijenio prvotni smisao.

Spasiti čovjeka može značiti i spasiti ga od zaborava. Možda je zaborav u stvari nemoguć, kao nula, ono ništa što ne postoji, ali nemamo vremena čekati tu potvrdu.

Nekako se to doima kao provodna nit romana *Potopljeni grad*, mlade talijanske spisateljice Marte Barone, koji se savršeno ugrađuje u tekuću renesansu (auto)biografske proze. U duhu Prousta, Yourcenar, Knausgård i inih, pripovjedačica (op.a. valjda Marta Barone) nastoji rekonstruirati, transsupstancijalizirati, složiti ili ako hoćete spasiti jedan život. Život je to njezina oca, Leonarda, o kojem ne zna mnogo, štoviše, o njemu ne zna gotovo ništa što je izvan konvencionalne očinske uloge. U jednom trenutku u rukama joj se nađu spisi sa Leonardova suđenja što bude okidač veherentne potrage za izgubljenim čovjekom.

Autobiografski, intimistički intonirani dijelovi teksta tankočutni su i poetični, à la Calvino, a ispresijecani su dokumentarističkim sudskim zapisima i izvješćima o nemilim događajima tijekom tzv. *anni di piombo*, “olovnih godina” talijanske povijesti. Radi se o burnom vremenu koje i pristoji fiksi-onalizirati točno na onakav način kako to autorica i radi, senzibilno, hiperdramatično i s pridodanim smislom. Jer kako drugačije u tekst pretočiti duhovni život fizički izmoždjenih bića koja su uvjereni u često nasumično usmjerene ideološke projekcije. Radi se o ljudima koji su idealnim snovima zavedeni nošeni u krvave ralje naoružane borbe i terorističkih aktova. U taj kovitlac uvučen je i Leonardo Barone (L.B.), dijelom zbog vlastite mladenačke pobude i optimističke vjere u bolju budućnost, a dijelom zbog nametanja povijesnog duha.

Od kraja šezdesetih godina 20. stoljeća revolucionarni osjećaj među europskom mladeži jača, kada se i počinju formirati nebrojene frakcije naoružanih i nenaoružanih ekstremista. Mizanjem izvješća, premetanjem sudskih zapisa i intervjuiranjem svjedoka pripovjedačica pomno ocrtava metež, možemo slobodno reći i kaos godina koje su okrnule gotovo svačije lice, čak i onih koji se nisu svjesno uplitali u političke i društvene razmirice, na bojnopolju napućenom revolucionarnom vitalnošću, danas *de facto* nezamislivom. L.B. u jednom trenutku iz iskrene, humanističke pobude pomogne ranjenom pripadniku politički ekstremno lijeve skupine *Prima Linea*, te

zbog sumnje na suradnju s njima, biva zatvoren. To je ujedno i hermeneutički ključ za misteriozni rez koji dijeli dva različita L.B.

To (p)odvajanje vidljivo je i u strukturi teksta koji naslovima svojih triju poglavlja (*Prvi Kitež*, *Praznina*, *Školjka*) sugerira složeniji simbolički red koji značenjski upućuje prema procesu gubljenja sebe ili puštanja ega i ponovne samospoznaje. Pripovjedačica se u tekstu predaje u ruke različitim "vodičima", svojim Vergilijima, od kojih svaki vuče na svoju stranu i iskazima iz sjećanja tvori jedan aspekt L.B.-a, osobe koja se traži. U tom smislu je ovaj roman, premda pripovjedačica piše o svom životu, jedna vrst dekonstrukcije autobiografije kao književne vrste. Uzimajući u obzir cjelinu, radnje gotovo da i nema, osim periodičnih lutanja "krugovima" identiteta pod vodstvom cijele plejade ljudi koji su na ovaj ili onaj način bili dijelom L.B.-ovog života.

Radnja se internalizira u dvjema osobama, Marti koja se želi živjeti sa nepoznatim čovjekom, i L.B.-u, kojem je preko sakupljenih dokumentarnih skica tekstualno udahnut novi život. Pretvaranje skica iz L.B.-ova života u književne slike kao da Marti dolazi prirodno i stvarno je krasi izniman smisao za dramatiku i simboličku redukciju. Kresanje scene na osnovne, gotovo mitološke simbole u službi je "pridodavanja" smisla događajima koji bi inače ostali utisnuti u jednolični monolit povijesnog diskursa. Ovim se događaji čuvaju od "arhiviranja" i konačne pohrane, čime bi u stvari izgubili svaki sjaj značaja.

“Prošlost je bila jednolično prostranstvo”, progovorit će Marta o prirodi svoga pamćenja. “Nisam imala potrebu za prisjećanjem”, sve je pamtila, bez diskriminacije. Čitavo vrijeme gajila je iluziju o jednoličnoj id est ovladanoj prošlosti bez udarnih, istaknutih mjesta prepunih značenja. Sve je bilo jedno tijelo, jedna masa koja se u pamćenju manifestirala kontradiktorno, već kao zaborav. Da bi se sačuvalo, okoštalo pamćenje potrebno je auskultirati iznova i iznova, oslušivati dakle i udisati mu nov život što je ovdje dosljedno provedeno modusom književnosti. Autofkcijom se Marta uvjetno rečeno gubi, a pišući se, kroz pisanje drugog, pokušava iznova pronaći, kao uostalom pronaći i svoja sjećanja. Ta složena, paukowska mreža nadvijena je nad mjestima, predmetima, osobama, zapisima i slikama jednoga čovjeka, njezina oca, L.B.-a. Iz mraka zaborava promatraju je njegove oči, uz još tisuće izražajnih koje vrve iz nepreglednog mravinjaka tzv. jednolične i ovladane, a sve samo ne jednolične i ovladane prošlosti.

“Ja koja sam oduvijek vjerovala ne samo da se sjećam svega, nego da sam dokučila – da posjedujem – sve čega se sjećam, najednom sam se pred sjećanjima pogubila.” Ovladati nečim znači to nešto simbolički posjedovati, a upravo to je ono što je često tek umišljeno i iluzorno. Marta ne posjeduje svoja sjećanja i prošlost. Dva su to neuhvatljiva koncepta koja možemo samo opetovano dohvaćati, sve dok u mjerilu 1:1 ne prekrijemo ukupnost u vremenu izmakle stvarnosti. Ali Marta ima trag, jedan pamflet

u kojem su otisnute žive riječi L.B.-a. Martinim čitanjem te riječi bivaju utjelovljene i pred njom se najednom iz izmaštane i fikcionalizirane šutnje stane ukazivati forma nekog nepoznatog tijela. To je jedan od njezinih očeva, onaj kojeg ne raspoznaje od pustog opskurnog ideološkog jezika izvanparlamentarne i revolucionarne ljevice, ali opet njen, barem kao djelić neke “fantomske inteligencije”.

Tankoćutniji čitatelj oprostiti će ovom uvjetno rečeno debitantskom romanu (autorica je napisala i tri knjige za djecu) stilističko vrludanje svojstveno nekako više tipu postmodernističkog eklekticizma, a manje stvarnoj tekstualnoj potrebi. Može li književnost oblikovati izgubljenog čovjeka čitatelji će već sami procijeniti izležavajući se negdje na nekoj pješčanoj plaži ili skapavajući na užarenom asfaltu. Sasvim je svejedno, ova velika tema slaganja/oblikovanja/spašavanja izgubljenog čovjeka, aktualnija no ikad, podatna je i u najbanalnijim raspoloženjima i prostorima.

Preuzeto s portala Moderna vremena
(<https://mvinfo.hr/clanak/marta-barone-potopljeni-grad>), © Moderna vremena

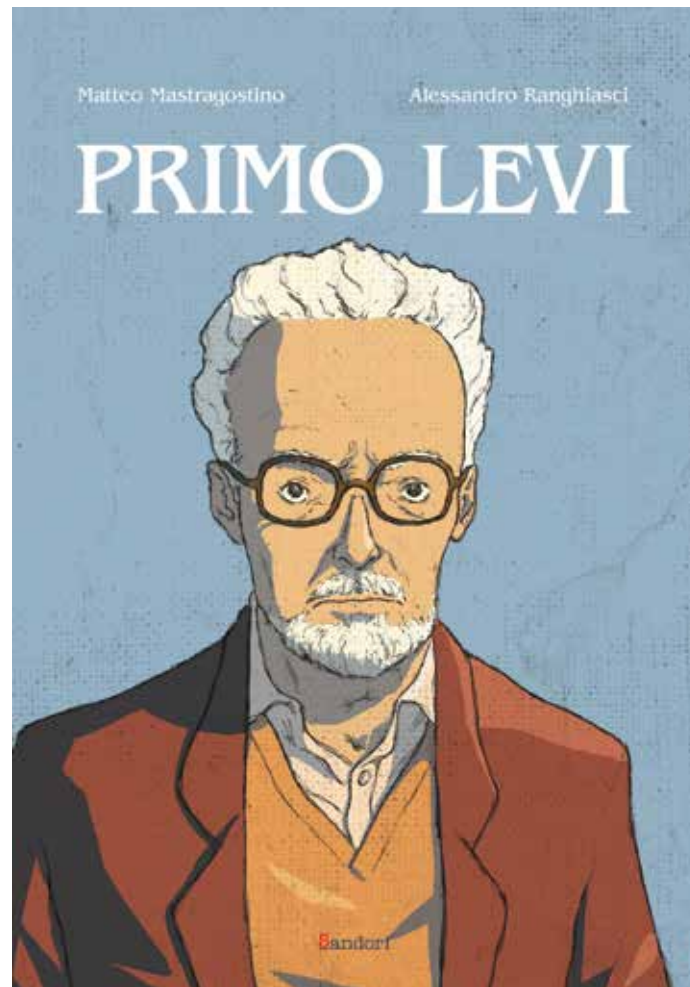
VH

iktorkija Božina
rabrost
svjedočanstva

Matteo Mastragostino,
Alessandro Raghiasci: *Primo Levi*
Prijevod s talijanskoga: Matija Markičić Didi
Sandorf, 124 stranice, cijena: 125 kn, 2021.

Rat nikada ne završava. Rat uvijek traje. – tim riječima završava ovaj strip, grafički roman, svojevrsna intimna biografija Prima Levija, jednog od rijetkih koji je preživio jedan od najstrašnijih i najtraumatičnijih događaja u povijesti. U vremenu podjela u kojem živimo i razdora u koji sve više upadamo bivajući udaljeniji jedni od drugih, holokaust izranja kao nešto što je više relativno blizu, nego relativno daleko.

Primo Levi, talijanski književnik i kemičar, bio je jedna od rijetkih preživjelih žrtava holokausta. Shvaćajući težinu njegova imena, autor Matteo Mastragostino naglašava kako ovaj strip nije povijest Prima Levija, njegov životopis, već je povijest mog Prima Levija. Tom rečenicom autor se na neki način i ograđuje od mogućih nedostataka u djelu.

Kao spoj književnosti i likovne umjetnosti, deveta umjetnost, strip, pruža mogućnost da se sve ono što nije izrečeno riječima, izrazi crtežima. Prema prikazanome vidi se dobra suradnja autora i ilustratora Alessandra Ranghiascija kojemu je ovo prva ovakva suradnja. Osim toga, strip nije slučajno izabrana forma. Čitatelji su već naviknuti da se veliki junaci prikazuju u formi stripa, ali kako na zanimljiv način prikazati junaka koji nije fizički jak i nema moći osim onih ljudskih?

Matteo Mastragostino ukazuje na nesklad između stvarnih i izmaštanih junaka tako što stavlja svog junaka u učionicu pred djecu osnovnoškolske dobi koja očekuju stereotipnog junaka iz mašte, Marvelovog junaka, a ne starca s naočalama na nosu. Pišući broj 174517 na školsku ploču, njegov junak uvodi djecu u priču iz prošlosti kada je bio upravo to – samo broj.

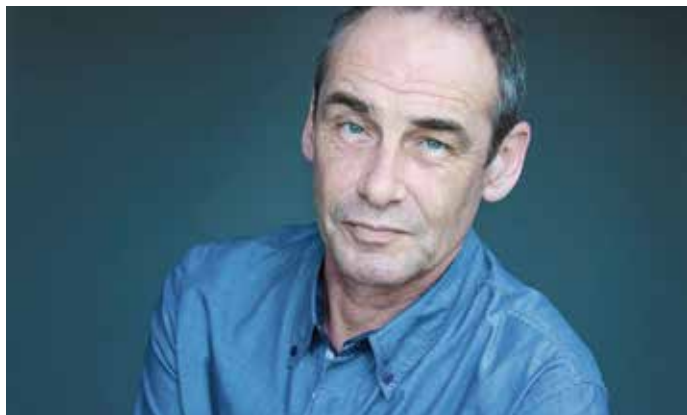
Prvotno dječje razočaranje i nezainteresiranost prelaze u nevina dječja pitanja koja pojačavaju kontrast s užasima logora koji Primo Levi naziva Lager – *mjesto gdje si prisiljen boraviti protiv svoje volje, zatočenik. Turobno mjesto, gdje su ljudi stalno nesretni.*

Kontrast nije samo naglašen u naraciji, već i u crtežima. Svjetle slike učionice s bucmastim dječjim licima u kontrastu su s izglednijim tijelima i njihovim upalim obrazima i očima naviknutima na svakodnevnu tamu logora. Darovitost ilustratora Alessandra Ranghiascija najviše dolazi do izražaja u prikazivanju masovnih scena iz logora poput selekcije.

Koliko traje trauma? Može li trauma prijeći u zaborav? Neka su od pitanja koja se provlače kroz ovo djelo. Otkrivanjem tetovaže na ruci, broj koji je obilježio glavnog junaka, autor podcrtava bit traume – trauma nikad ne završava, ona poput tetovaže ostaje uvijek u onome tko je nosi. Kao što sam kaže: *Boj sjećanja ne iščezava, rana je to koja neće moći zacijeliti.* Primo Levi je živio Lager i nakon što je iz njega izašao.

Poput Viktora Frankla, i Prima Levija je iz logora, osim faktora sreće, izvuklo znanje, prijateljstvo i sposobnost imaginacije.

Prema tome, autor ne smješta svog junaka slučajno u učionicu, on želi da ovaj strip posluži i kao edukacijski strip za djecu, ali i odrasle koji nisu upoznati s likom i djelom Prima Levija. Iako se možda Mastragostinov *Primo Levi* čini kao prekratak za njegov veliki život, on zapravo završava tamo gdje bi djelo koje služi kao uvod i trebalo završiti. Autor ne spominje detalje iz života Prima Levija i njegovu smrt koja je i danas pod velom kontroverze, on prepušta čitatelju da istraži sam ostatak priče dok njegov *Primo Levi* lagano odlazi niz ulicu izgovarajući mudru rečenicu kao pozdrav za kraj kao što usamljeni kauboj iz američkih filmova odjaše na konju u zagrljaj suncu.

BRK

užica Aščić
oloplet naracije

Gast Groeber: Dani

Prijevod s njemačkoga: Andy Jelčić

Sandorf, 104 stranice, cijena: 135 kn, 2021.

Iz pera bivšeg učitelja, Luksemburžanina Gasta Groebera, dolazi zbirka priča "Dani". Knjiga je 2016. godine osvojila Nagradu Europske unije za književnost, a prošle godine ju je s njemačkoga za Sandorf preveo Andy Jelčić. Sve priče bave se jednim razdobljem u životu pojedinca u kojem taj pojedinac promišlja tijekom vlastitog života i kako bi nešto valjalo mijenjati. Muškarci i žene zaokupljeni svojim malim životima, uglavnom nesretni i usamljeni, teže prema nekoj promjeni, pa čak i anomaliji, koja će otkloniti tupost koju osjećaju i donijeti im malo radosti. Neki od ovih pojedinaca su toliko usamljeni da se na putovanju neće prepuštiti užicima i istraživanju grada, nego će se baviti trivijalnostima poput iritantne buke koju proizvodi čudni ulični svirač ili čovjek koji u kostimu plišanog medvjeda zabavlja djecu. Hodat će gradom, ali neće znati što žele niti zašto se tamo nalaze.

Gast Groeber

Nagrada
Europske unije
za književost

Dani

Sandorf

preveo—Andy Jelčić

Protagonist jedne priče, koji je izgubio suprugu, izjavit će da se samo na poslu osjeća čovjekom. Drugim riječima, zanemario je sve druge dijelove sebe, sve svoje interese i osjećaje, da bi se pretvorio u čovjeka koji se otupljuje poslom. Najupečatljivija priča je upravo ona koja otvara zbirku, “Seoska idila”, koja opisuje život muškarca u selu nakon što je automobilom pregazio dječaka. U središtu ovih priča, koje karakteriziraju kratke (kao odrezane), autorefleksivne rečenice, su pojedinci. Gotovo uvijek su na ulici i gotovo uvijek samotno stoje nasuprot društva kao nekog velikog, mislećeg organizma koji potencijalno ima nešto protiv njih. Neke od priča bave se teškim temama poput bolesti, smrti, silovanja, no neke se dotiču lijepih i ugodnih stvari poput usputnih poznanstava i ljepote putovanja raznolikom Europom. Jedna od temeljnih ideja koja se provlači kroz zbirku je ta da se život nastavlja i nakon svih ružnih događaja koji mogu zadesiti čovjeka, dok Groeber, 61-godišnjak, iskazuje iznimnu mudrost u portretiranju svojih likova. Kao da želi poručiti da je život neprestani kaos kroz koji čovjek mora naučiti plivati, jer je od svih tegoba snažnija želja za preživljavanjem.

Nagrada EU za književnost

Nikos Hrisos

Nagrada
Europske unije
za književnost

Sandorf

Novi dan

prevela — Mina Radulović

Nagrada EU za književnost

užica Aščić
tena odozdo

RA

Nikos Hrisos: *Novi dan*

Prijevod s grčkoga: Mina Radulović

Sandorf, 702 stranice, cijena: 180 kn, 2022.

Beskućništvo je posebno stanje uma, život na margini društva u doslovnom smislu te riječi. Među one bez doma i krova nad glavom normalan puk ne zalazi, a kad oni zađu među normalan puk, obavlja ih koprena nevidljivosti. Lakše ih je ne vidjeti, nego vidjeti, jer kad ih ugledamo, moramo zastati i doista ih pogledati, poslušati njihove priče, razumjeti što ih je nagnalo da postanu to što jesu. Roman grčkog pisca Nikosa Hrisosa (1972.) lučka je epopeja o životima zaboravljenih, polifonija nesretnih sudbina, melting pot gorljivih sredozemnih etnosa kojima je u genetski kod upisano kretanje.

Narativ prati skupinu beskućnika, prijatelja koji paze jedan na drugoga, međusobno se tište i jedan drugom pripovijedaju priče.

Ova skupina svoj život centrira oko luke, ruba grada koji je i doslovni i simbolički rub. Događaji se ne nižu linearno, kako

su se dogodili, nego svaki od likova priča o svome životu, najprije o odrastanju, potom o prijelomnom trenutku koji ga je otjerao u beskućništvo, a naposljetku i o nevoljama života na ulici: gladi, prljavštini, nasilju. Iznošene cipele, navlažene prostorije, dronjci, pljesniv kruh, samo su neki od motiva koji se učestalo ponavljaju.

Pripovijesti beskućnika su poput halucinantnog sna, satkane od brojnih nevjerojatnih i eksplicitnih događaja koji često završavaju tragedijama. Pojavljuju se i ženski likovi, jednako nesretni, koji za život zarađuju prostitucijom. Prosjaci na žene u svom krugu gledaju dobronamjerno, gotovo zaštitnički, iako su uvijek prisutne seksualne aluzije. Hrisosov roman obilježava topos romantičnog prosjaka – slobodnog sredovječnog lutalice koji krstari gradom i kontemplira o životu. Lajtmotiv su, međutim, priče. One su kontrast

svijetu siromaštva, besciljnosti, fizičkog i mentalnog propadanja. Onaj tko pripovijeda i oni koji ga slušaju bivaju izbavljeni iz svoje stvarnosti i preneseni u drugu stvarnost, u kojoj se sve odvija po nekoj drugoj logici. Beskućnici, poput starogrčkih filozofa koji su mudrost prenosili dok su hodali atenskim ulicama, preuzimaju na sebe duh uličnog usmenog pripovijedanja. Kad pripovijedaju, s njih spada beskućničko ruho te se oko njih skupljaju prolaznici kako bi uživali u njihovim pričama.

Hrisos je obilan u svome pripovijedanju, poput kuhara koji ne šteti na sastojcima i porcijama. Ne usteže se dodati još mirisa, još okusa, još opipa. Sve što ljudsko biće može doživjeti sa svojih pet čula, Hrisos mu prenosi u ovoj ambicioznoj sagi odbačenih i prezrenih, ne bi li učinio da se čitatelj osjeća kao da je i sam na ulici, kao da i sam poznaje Sebastiana, Markonija, Bivšeg, Lakija i Janosa. Kako bi dodatno podcrtao težinu i bezizlaznost situacije beskućnika, Hristos poseže za stilskom figurom preuveličavanja (primjerice, za osobu pogana jezika kaže: "Iz usta mu teče prava kanalizacija."). Posljednji dio romana, svojevrsni dnevnički zapisi mladića Pavla koji je bio među trojicom delinkvenata koji su spalili beskućnika Sebastiana, rasvjetljava događaje, što je za čitatelja najvažnija uporišna točka. Od uljuljkanosti u beskrajna lutanja beskućnika, čitatelja u stvarnost vraćaju kratki novinski isječci koji jasno i nedvosmisleno iznose najvažniju činjenicu romana: "Policija traga za trojicom muškaraca koji

su iz nepoznatih razloga počinili svirepo ubojstvo beskućnika sinoć u garaži javnih vozila povučениh iz upotrebe.”

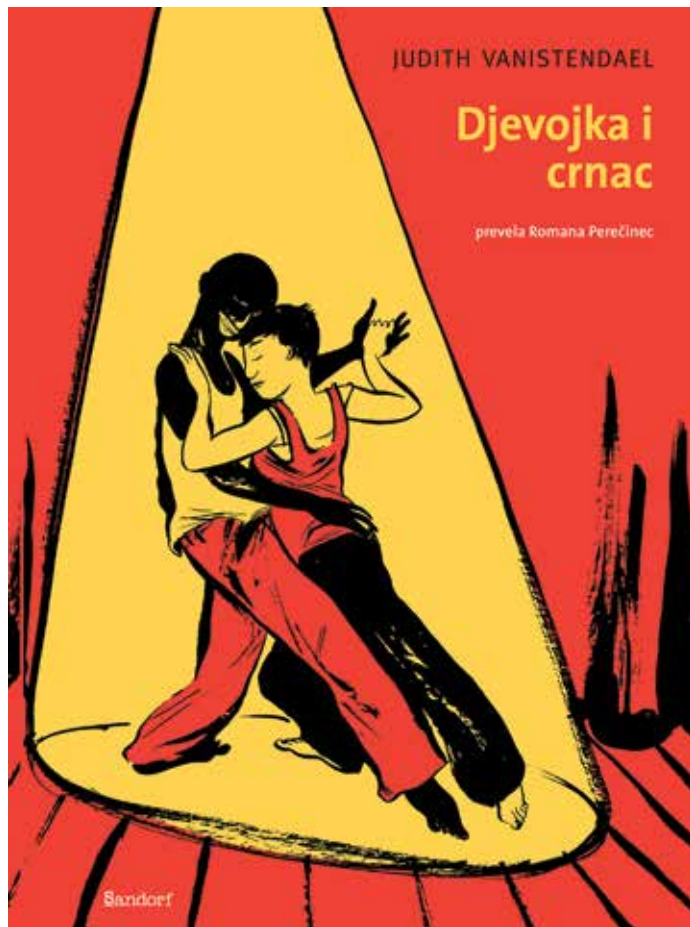
Više nego bilo što drugo, “Novi dan” Nikosa Hrisosa je knjiga orijentirana oslikavanju ružne i okrutne društvene zbilje, skretanju pozornosti na živote nevidljivih i na predrasude koje ih prate. Može se iščitati i kao posveta pripovijedanju, prijateljstvu, slobodi, duhu Sredozemlja.

PS

etra Miočić Mandić
entimentalno
putovanje

Judith Vanistendael: *Djevojka i crnac*
Prijevod s nizozemskoga: Romana Perećinec
Sandorf, 147 stranica, cijena: 135 kn, 2022.

Istražujući odnose unutar obitelji čijim će nevidljivim kalupom biti oblikovane dječje osobnosti prečesto pozornost usmjeravamo na relacije unutar spola; najsluženiju psihologiji poznatu vezu, onu majke i kćeri ili, neki će teoretičari reći čak i prirodno, rivalstvo oca i sina. Manje se pažnje, posebno izvan okvira priručnika o roditeljstvu, posvećuje odnosima snažnog formativnog potencijala, majke sa sinom ili oca s kćeri. Ipak, stručnjaci ih danas po važnosti izjednačavaju s onima razvijenim spram roditelja istog spola; lišeni djetetove potrebe za pronalaskom vlastitog zrcalnog odraza u roditeljskom liku (ili nužnosti bijega od takvog prepoznavanja), odnosi kćeri (ili sina s majkom), istraživanja pokazuju, mnogo su slobodniji, otvoreniji i oslobođeni potrebe za nadmetanjem te doprinose razvoju djetetova budućeg samopouzdanja i uče stvaranju i održavanju zdravih, ne isključivo ljubavnih, odnosa s osobama suprotnog spola.

Takvi odnosi, također, često u sebe upisuju zaštitničku potku, potrebu da se dijete skloni od svijeta, a njegov susret s realnošću na neodređeno vrijeme odgodi. Zaštićena, djeca odrastaju u, za njih od strane roditelja stvorenim narativima, i teško je reći kojoj od tih dviju strana teže pada sudar sa stvarnošću – djetetu osviještenom o činjenicu da roditelji nisu isključivi junaci ili roditeljima, odjednom lišenim herojske pozicije. No, psihologija kaže, a život potvrđuje da djeca imaju pravo na vlastite priče, one čijih roditelji nisu dio i one ispričane na vlastiti način, neovisno o roditeljskom postojanju ili uplivu.

Može li se, tom optikom promatrana, ispravnom proglasiti odluka poznatog flamanskog pisca Geerta van Istendaela da u svoju zbirku priča "Veldwerk in Vlanderen" (u slobodnom prijevodu "Terenski rad u Flandriji") iz 2001. uvrsti i "Poruku iz Dvorca" ("Bericht uit de Burcht"), zapravo crticu iz života svoje kćeri Judith (1974), mlade žene u namjeri da se bavi umjetnošću sapete obiteljskim naslijeđem koliko i vrlo strogim (pretežito rodnim) pravilima prema kojima su oblikovane granice stripovskog svijeta? Posve je legitimno pitanje je li otac u tom trenutku imao pravo bez kćerina dopuštenja pred oči (makar i samo čitateljske) javnosti iznijeti njezinu priču, prisvojiti je i ispričati kao da je njegova. Također, posve je umjesno zapitati se bi li se, da nije tog ne sasvim sretnog događaja, Judith Vanistendael odvažila i sama ispričati svoju

priče i tako udariti temelje onome što će, dva desetljeća kasnije, postati jednom od najsajajnijih priča suvremenog flamanskog stripa.

Sigurnom očevom pripovjedačkom rukom vođena, na podlozi njegove kratke priče iscrtala je vlastiti narativ, ono što će nekoliko godina kasnije postati prvi dio, ili prvi pogled, stripa "De Maagd en de Neger" (u nas "Djevojka i crnac", kao prvi strip s flamanskog govornog područja nedavno objavljen u poslovično izvrsnom prijevodu Romane Perećinec), o ljubavnoj vezi devetnaestogodišnje Belgijanke iz više srednje klase, Sofie, i, vjerojatno nekoliko godina starijeg, tražitelja političkog azila iz Toga, crnog mladića Aboua.

Godina je 1994. što na čitatelja s ovih prostora može djelovati prilično otrežnjavajuće jer, u nedostatku migranata iz sjeverne Afrike i s Bliskog istoka prema kojima bi usmjerila trenutno bukćeće rasizme, uljuđena se zapadna Europa kao babarogama za plašenje neposlušne dječice koristi izbjeglicama iz regije. Tako na samom početku, sumnjajući da joj se kći smuca s kojekakvim probisvijetima iz najvećeg belgijskog prihvatilišta za tražitelje azila, životnom ironijom nazvanog Malim Dvorcem, Sofijina majka izražava bojazan da bi riječ mogla biti "o kakvom Bosancu ili Jugoslavenu." Ne sasvim na majčino olakšanje, djevojka uskoro, otkrivajući im da se radi o crncu iz Toga, otklanja roditeljske sumnje. A strah? Teško je, zapravo, procijeniti jer kasnije su, napose majčine, a onda i očeve

reakcije, ponešto u suprotnosti s njihovim inicijalnim postupcima. Majka, isprva gotovo skamenjena od mogućnosti "drugačijeg" zeta i otac, sklon zabrinutost prikriti zadirkivanjem supruge, mijenjaju mišljenje nakon što posve slučajno u gradu susretnu svoju kći i njezina dečka, onog prvog i odabranog da ostane "za zauvijek," vide koliko je ona s njim sretna, a majka se uvjeri da, ipak, nisu svi crnci "labilni."

Naravno, pritom valja imati na umu da je riječ o odsječku priče ispri-povijedanom iz očeve vizure, a malo je vjerojatno da takav, pristran pripovjedač, neće pokušati pomalo ispraviti i uljepšati stvarnost. Utoliko je zanimljiviji autoričin odabir da, nekoliko godina po objavljivanju romantiziranog prvog dijela, potpuno preuzme narativ i predstavi ga iz svojeg kuta gledanja. Iako se on suštinski ne razlikuje od roditeljskog, detalji upotpunjavaju sliku pa tako postaje jasno da majka "crnce vidi kao skakavce," a roditeljska ponuda da se mladi par po odluci o Abouovu napuštanju smještaja, nastani na neuređenom katu kuće promatrana je više kao potreba za kontrolom nego kao altruističan, empatijom motiviran čin.

Premda se oba dijela snažno naslanjaju na franko-belgijsku školu stripa, drugi je estetski mnogo ozbiljniji i doradeniji od prvog što, s jedne strane, dolazi kao plod autorskog sazrijevanja, no na simboličkoj se razini može tumačiti i kao jasnoća pogleda oslobođenog od tuđeg usmjeravanja. U njemu Judith, kroz lik sad već odrasle Sofie, prikazuje sve unutarnje borbe, demone i sukobe koji, unatoč ljubavi i

želji da “zauvijek” doista takvim i ostane, mogu dovesti do raspada veze. I upravo je to najvrjedniji dio ovog stripa, univerzalnost proizašla iz jedne sasvim osobne priče.

I skustvo prve ljubavi zajedničko je valjda svim pripadnicima prve vrste, kao i s njime povezani strahovi. Djece na pragu odraslosti kao i njihovih roditelja osupnutih činjenicom da su iz središta priče pomalo gurnuti na rub životne pozornice. Takve su minijature svakodnevice izvrsno oblikovane u prvom dijelu stripa, kad otac vodi unutarnji sukob i postavlja si pitanja kakva bi svaki otac postavio suočen s prihvaćanjem prvog odabranika svoje kćeri, neovisno o njegovoj nacionalnoj, vjerskoj ili rasnoj pripadnosti. I takvi momenti čine više za čitateljsko povezivanje i buđenje čitateljske empatije od svih aktivističkih nastojanja i dodataka na kraju knjižnog bloka.

U tom je smislu, naposljetku, i talijanski prijevod “Sofie e Abou” primjereniji od posve depersonalizirane “Djevojke i crnca” iza čije se naslovom implicirane bezličnosti skriva sjajno duhovit podsjetnik na ljepotu i bol prvog zaljublivanja.

Preuzeto s portala Moderna vremena
(<https://mvinfo.hr/clanak/judith-vanistendael-djevojka-i-crnac>), © Moderna vremena

Photo – Karl Vandervoort

Ante enadić
Rođen u Splitu 1995. godine.
Magistrirao u Zagrebu. Po završetku studija se vratio kući, u Kaštela, gdje i dandanas živi i radi. Ponekad čita, a još rjeđe piše. Ima neke snove, ali svakom zorom ih zaboravi.

VB iktorija
ožina (1990.) autorica je romana
"Turbofolk" (Sandorf, 2018).

RAužica
šćić spisateljica je i novinarka. 2016. godine objavila je zbirku kratkih priča "Dobri dani nasilja", a za svoje drame "U meni raste" i "Košnice" osvojila je nagradu "Marin Držić". Od ljeta 2018. godine za tjednik Express piše književne osvrte.

Petra Pamić (Rijeka, 1986) studirala je kulturalne studije na riječkom Filozofskom fakultetu te bibliotekarstvo i muzeologiju na zagrebačkom. 2014. pokrenula je blog s književnim kritikama "Pročitaj to", vodila je marketing i uređivala knjige u dvjema izdavačkim kućama, a od 2017. suradnica je tjednika "Express" i njegov mjesečnog podlistka "Best book", književnog lista "Vijenac" i portala "Moderna vremena". Živi i radi u Zagrebu.

S andorf
N ovosti
52 broj
022.

urednik: Matko Abramić
dizajn i prijelom: Nikša Eršek
izdavač: SANDORF / Severinska 30, Zagreb
01/7899660 / sandorf.hr / knjigolov.hr
contact@sandorf.hr za izdavača: Ivan Sršen
Zagreb

